

XII.- PIZTIAK ETA ABEREAK: Bizkarrazur gabeak

Orain-artean aztertu doguzan piztiak bizkarrazurdu-nak izan dira, beste pizti asko eta asko dagoz bizkarre-ko azur luze eta zatidun ori ez daukenak. Asi gaitezana txikienetatik.

Piztirik txikienai lenengo bizidunak eta “proto-zoo”ak deritxe. Onein gorputzak kizkin edo zelula bakar bat baiño ez dauko, onein artean dagoz amibak, sasi-oin batzuren gaiñean dabilzanak. Batzuetan zulogilleak dira eta karezkoa dauke azurdura, erro-dunak barriz ez dauke kartilagoa baiño beste azur-antzekorik, paramezioak deritzenak uger egiten dabe karelez edo alboen bidez, zigordunak, aurrera egiteko zigor edo katxaba antzeko bat dauke.

Belakia edo esponjea, itxasokoa edo ibaiko izan dai-teke.

Sabel-utsa, narru edo azal bi dauzan saku-antzekoa da, sabelak zulo bat dauka kanpora.

Idrak: ur gozoetan bizi dira eta ez dauke urdail berei-zirik.

Koralak urdail bereizia dauke eta euren artean dagoz anemonak, medusak eta aurelia.

Arrak edo kotxoak: batzuk eraztun-antzekoak dira, beste batzuk lauak, euren kontura bizi diranak eta inoren kontura janaritzen diranak. (bizioak, solitaria), beste batzuk biribillak dira eta azur gogorrezko narrua dauke.

Gaztaika narrudunak: itxasokoak dira eta euren gorputza oboa edo biribilla da.

Itxas-izarrak: bost beso edo adar daukez, beste batzuk pelota-antzeko gorputz biribilla dauke gaiñean arantzak dauzala.

Ofiura edo zuge buztandunak, gaztaika-motakoak dira.

Soinberak gorputza maskorrek estalduta dauke eta ibilteko oiñak: lurarrak, itxastarrak, esaterako lapak, xafalak euren belarriakaz, atxurlariak, ostrak, aitzia zula-tzen daben zorrotzak, txirlak. Buruoin-dunak: olar-roa, belarri bi dabez eta lau edo zortzi beso, txipiroiak zortzi beso txibiai amar beso, nautiloak lau belarri.

Oin-oskoldunak: lau bikote anka.

Eun oindunak: gorputza eraztun antzekoa eta anka asko, sardiña-kotxoa.

Oskoldunak: maskorra dauke, bular-aldean amar anka, esaterako ibaietako txangurrua.

...

Zomorro edo mamorroak (insektoak)

Onein gorputzak burua, bularra eta sabela ditu eta bularrean iru bikote anka eta sarritan ego bi.

Saltamatxiñoak eta kilkir edo grilluak antz-aldatze osoa egin bagekoak dira eta egoak zuzen eta galdi dau-

kez. Kirio egodunak lau ego daukaz, termes, esaterako. Zorriak ego bako zomorroak dira, marmota barazki-jalea, baba-zorriak, idar-zorriak, pipia edo sitsa.

Baiña antz-aldatze edo metamorfosis osoa egin dabe-nak askatasun geiago dauke eta egoak bizkor erabilten dabez: Lau ego izaten ditue eta laurak antzekoak eta kirio eta zaiñakaz.

Tximeletak edo mintxiak. Oneik ogeita amar izen daukez euskeraz. Motak: Argikoak, illunetakoak.

Eztendun egalariak: Lau ego daukez alkarren antze-koak, baiña agoa milikatzeko egokitua eta sabelaren azkenean dauke eztena, erleak, esaterako edo egodun iñurriak.

Beste batzuk ego-bikoak dira: eulia, tse-tse eulia, euli aundia, eltxoa, euli orlegia.

Milloi bat inguru dira mamorro-motak eta zoraga-riak, arrigarriak dira. Lur-bira osoan nagusi dirala diru-di. Alde guztietan bizi dira, naiz basamortuan, 40° ko ur berotan, edurtzetan, arrorio edo petrolioan be bizi da bat. Ordu batean 25 km. egiten dabez batzuk. Kakarral-doak bere pisua baiño 850 aldiz aundiagoa dan pisua eroan leike.

Askatasun osoa ba lebe ugaritzeko, antxiña bota izango eben gizona mundutik, baiña euren artean burru-ka dago eta onurakorrek diranak jan egiten dabez kalte-garriak.

Km2 bateko lurrian bost milloi moztorro bizi dira.

...

Erleak

Amabost milla erle-mota dagoz eta batzuk bakarrik bizi dira, beste batzuk taldeka

Erdi-ugarte onetan milloi bat erle-ontzi inguru dagoz eta bakoitzak urtean 8-15 k. ezti emon leikez.

Erregiñeak bakarrik egiten dauz arrautzak erle-ontzian eta eundaka batzuk erle-mando bizi dira eta erle langilleak millaka batzuk. Erregiñeak egunean 3 000 arautza egin leikez eta lau edo bost urtean egiten dau lan ori urtean 150 egunetan arrautzak ipinten dauzala.

Erle langilleak euren lan-saillak daukez. Lore-eztike-tariak goizean goiz joaten dira eta bakoitzak zazpi gra-motik gora ezti egiten dauz. Beste batzuk garbitzen egi-ten dabe lan. Oneik bero dagoanean egoan aztintzen dabez argizaia urtu ez daiten. Beste batzuk ataria zain-tzen dabe.

Loreak dauan usaiña bera artzen dau eztiak.

Mamorro bat dago oso-eztizalea eta au gabetan joa-ten da erle-ontzietara, baiña laster ilten dabe. Erle-txori pikuluze bat be ba-dago, erle asko jaten dauana.

Afrika'n txori kaskar batek gidatzen dauz basa-eztibilla dabilzanak. Ango ipuin batek diño erleak txori oneri kaltea egin eutsoela eta berak orain orrelan ordaintzen datsela. Orretarako ezitia nai dabenak zarata bat egiten dabe, txoria laster etorten da eta erleak dagozen lekura eroten dauz eta ezitia atera arte itxaron .Gero itxi dautsoen estia eta geiago jaten dauz.Argizaia bera be janari izaten dau.

...

Tximeletak.

Len be aitatu doguz ainbeste izen dauken mozorro oneik, baiña zerbaite geiago esan daiguz.

Illebete batzuk baiña ez da luzatzen euren bizia.

Lorez-lore dabilz janari billa,eta eurretari batek ekarten dau sedea egiteko bear dana. Oneko milla metro ari egin leikez.Txina'n asi ziran seda.-lana egiten gu baiña bi milla urte lenago.

Oso ederrak dira.

...

Oskoldunak

Udako arratsalde baten ikusi zeinke errekan pizti anka-luze bat. Esan lei ikurdia edo eskudoaz, lorikaz eta ezpataz jantzita doala gudara. Txangurrua da (cangrejo). Uger egiten dau baiña beti atzerantza.Gorputza estaltzen

dautson oskola aldatu be egiten dau,anka bat galtzen ba'dau, beste bat sortuko jako,neguan zulo batera sartzen da udabarrira arte.

Itxasoan be bizi dira oskoldunak:Txangurru bakartia oskolaren barrura sartzen dana, noka, otarraña.

...

Soinberak

Zer dira soinberak? Txipiroien sendia dirala esanda ulertuko dozu.Baiña itxaso sakonean bizi diranak 30 m. euki leikez

Izen txarra dauke, baiña begietan dauken dizdiragaitik da ori. Gizonari bildurra dautse eta ezkutatu egiten da.

Argonauta deritxonak buruan toki bat dauka eta abia izaten dau or.

Nautiloak bizi-leku zabalagoa nai dau.

Arlo onetakoak dira euria egiten dauanean lurrean bide zuria izten daben bareak eta marraskilloak be.

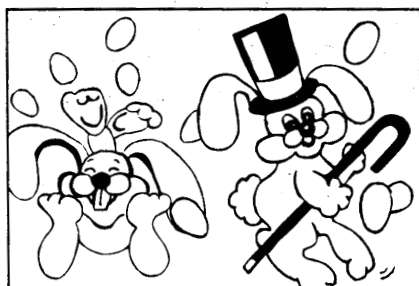
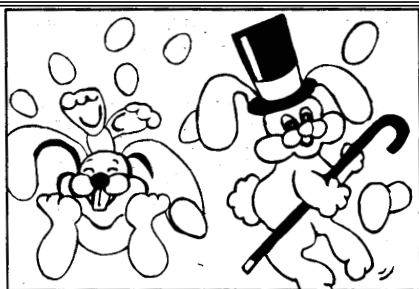
Beste pizti-mota asko dagoz itxas-ondoan, ikusgarriak eta arrigarriak. Ona emen izen batzuk:koralak, belakiak, marmoka,anemona, len aitatutako gaztaika, itxas-izarrak.

Beste barik amaitzen dogu pizti eta abereai buruz izan doguz ekinaldi luzea. Eskerrik asko irakurri dozuenai.

OLAZAR'tar Martin'ek

EUSKALDUN BARRIENTZAT

**ZAZPI
ERRUAK**

ABERE BAKOITZAK, ZER JATEN DAUN
JAKITEKO, LOTU ZENBAKIAK BERE
IZKIAGAZ.

KARMELE